

VALAŠSKÝ DŘEVÍNEK – LÉČIVKA STARÝCH NAPRAVJAČŮ

Dlouhá žhavá letní vedra, která jsou v našich krajích nezvyklá, jsou sice většině lidí nepříjemná, pro teplomilné druhy zeleniny je to však naproti tomu počasí, které se jim velmi líbí. Horké letní dny přejí zvláště plodové zelenině – rajčatům, paprikám, ale i dýním, okurkám, melounům a dalším druhům. Podívejme se dnes na možnost získávání vlastního osiva těchto plodin na domácí zahradě.

Při pátrání po přeživších krajových odrůdách se občas podaří narazit na cenné zapomenuté plodiny, včetně důležitých historických informací o nich. To je i případ valašského božího dřívce neboli dřevínku, který nám zaslal pan S. Kazmír ze Vsetína. Jedná se o starou léčivku valašských zahrádek, botanicky **pelyněk brotan** (*Artemisia abrotanum*). Nejlépe si ji přiblížíme přímo citáty z dopisu valašského patriota pana Kazmíře:

„Tento keřík byl u nás na Valašsku rostlinou velmi rozšířenou. Ještě před padesáti lety, na sklonku války, kdy žily naše babičky, a nemusely to být přímo baby kořenářky, kdy se ještě v hojné míře užívalo v lidovém léčitelství různých bylin, pěstovaly se tyto keříky někde v rohu každé zahrádky před okny dřevěných valašských chaloupek. Dnes už byste však tuto rostlinu v moderně upravených zahrádkách zděných domků, kterými byly tyto dřevěnice nahrazeny, hledali marně. Není to rostlina nijak vábná, spíše nepěkná a její léčebné schopnosti byly nahrazeny pilulkami a injekcemi. Mladší generace téměř nic o „božím dřívci“ neví, ani jak vypadalo, ani na co se používalo“.

Jak dále list pokračuje ukazuje se, že jeho pisatel není jen pamětníkem, ale vzácnou bylinu se mu podařilo i zachovat. To je dnes již spíše velká a šťastná náhoda. Jedním z předpokladů je, že se zde jedná o rostlinu vytrvalou, která může růst po řadu let, ba i desetiletí, na jednom místě aniž by zašla nebo zmizela. Je to zásadní rozdíl od jednoletých či dvouletých druhů krajových odrůd množených osivem – například zelenin nebo obilovin. U nich totiž při běžném skladování ztratí semena, která nejsou znovuvysévána a přepěstovávána, zpravidla klíčivost již po několika letech. Odrůda je pak nenávratně ztracena.

Detail mladého dřevínkového výhonku

Pisatelovy řádky ale pokračují:

„Protože patřím do kategorie gerontů, a moje babička ho ještě pěstovala, jakési matné povědomí o něm ještě mám. Dokonce dvě rostlinky, sice už ve velmi bídém stavu, protože je dobře neošetřuji, nemám pro ně použití, bych možná na své zahrádce ještě nalezl. Pokusím se Vám jeden keříček poslat poštou, i když je to v nevhodném vegetačním období. Budete si s tím muset poradit.“

Dvě rostliny brotanu přišly asi za tři dny po dopisu, počátkem června. Boží dřevce byl pečlivě zabalený i s obalem z hlíny, přesněji pravého těžkého valašského jílu, na kořenech. Dokonce se

V lůně valašské krajiny, kolem stavení, rostl dřívce hojně v zahrádkách boží dřevce neboli dřevínku

v půdě u kořenů čile kroutila živá žízala, která tak ukazovala, že i ona přežila cestu z Valaška do jižních Čech bez úhony. Žízalu jsme při sázení zahrábli ke kořenům dřevínku, aby mu pomohla dobře zakořenit.

S. Kazmír následně uvádí, jak se boží dřívce využívalo v domácím léčení:

„Na podzim se výhonky ošťihaly, svázaly do svazečků a daly na půdu k usušení. Tam byla tato léčivka uložena k případnému použití. Dalším rokem se nasušily nové, staré se spálily. Při apli-

Chutná i hlemýžďi

Keř pelyňku brotanu v domácí zahradě

kaci se ze suché větvičky otřely lístky, ty se roztloukly v hmoždíři a tento prášek smíchal s naškrabaným špekem, čímž vznikla jakási mast. Připravovala se pokaždé čerstvá. Užívala se na namoženiny, naraženiny (modřiny), ale hlavně na léčení zlomenin. S nimi se nechodilo k lékaři, ale k „napravjačovi“ – vojenskému vysloužilci, který sloužil v armádě u sanity a se zlomeninami či vykloubeninami si hravě, ale zejména zdarma poradil. Zlomeninu srovnal, namazal popsanou mastí, zabezpečil dlahami, pevně svázal a ostatní nechal „na vůli Boží“. Jak ostatně tato léčba probíhala, můžete poznat z krátké ukázky z knihy 350 let Halenkova:

„Zas budú měť strýc Jančíkovi, napravjač z Hroznkova, prácu. Ze štyřé chlapi strýca Michalového přilehnú, aby sebiú necasnovál a strýc Jančíkovi, vřešč, nevřešč, kosti pěkně zrovnaňú, nohu obložjáj božím dřívcem ze špekem, ofačujj, přiložjáj děščky a stáhnú dohromady. Za měsíc budú strýc skákať jak jeleň. A lesti aj noha zostane trošku nakřivo, toš tam je teho! Ešče je to dycky lepši než íť do špitála. Lebo dochtori, ti enem řezat. Uspijáj ťa, probereš sa a noha pryč. Dochtorom je lepši sa vyhnúť zdaleka. Ale šak ešče horši je, dyš už nekerého drvařa odvezú na saňoch, prikrytého četinú...“

Tolik autorův citát z literatury psaný v jadrném nářečí starých Valachů. „Napravjači“, jak vidno, pracovali jen za pomoci čistě přírodních léčebných materiálů. Boží dřívce se špekem pomáhalo zhojit i takový těžký úraz, jakým byla zlomenina. Lékařská péče byla drahá a také vůči ní panovala nedůvěra.

V dopise ještě následují zmínky o gengelu, tatarce, špaldě, bėru a křibici – krajových valašských plodinách, o nichž jsme již dříve v Bio psali. Především však uvedené pasáže o dřevínku jsou mimořádně hezkým příkladem popisu původní krajové plodiny a její někdejší úlohy v léčení prostého lidu.

Petr DOSTÁLEK

Jak dopadlo množení osiv starých odrůd?

Letošní pěstitelská sezóna pomalu končí a tak prosíme ty pěstitele, kterým jsme na jaře zaslali semena, aby se nám ozvali. Semena jsme zasílali na základě „Seznamu starých, krajových, netradičních plodin a odrůd...“, který každoročně připravuje o.p.s. Gengel a další dobrovolní zahradníci.

Prosíme Vás o zaslání zprávy o tom, jak se Vám zdařila úroda ze zasláných osiv, jak ta která odrůda prospívala, zda jste ji už případně využili v kuchyni či jinak. Stručná zpráva může být třeba taková:

Hrách „Zelený předobry“: vzešla většina semen, počáteční růst pomalejší, asi díky chladnu venku, rostliny vysoké, půldruhametrová opora sítí pro ně byla téměř nízká, plodily dosti bohatě, lusky celkem velké s mnoha hrášky, část semen byla červivá, asi nějakým škůdcem, osiva mám dostatek...

Tento nekomerční systém uchování a praktického pěstování starých odrůd je založen na svépomocném, vzájemném vyměňování semen, který bez Vaší spolupráce (vrácení semen) nebude fungovat. Samozřejmě se počítá s neúrodou a jinými problémy při pěstování, právě proto je dobré, že semena pěstují různí lidé na různých místech, tím spíše se ceně staré odrůdy uchovají.

Jsou dvě možnosti, jak naložit s vypěstovanými semeny:

A) Pošlete nám stručnou zprávu o pěstování a s ní i případně namnožená osiva. My pak tato osiva nabídneme prostřednictvím Seznamu z nabídky Gengel o.p.s.

B) V případě, že chcete semena sami nabídnout do Seznamu pro rok 2007, nám zašlete stručnou zprávu o pěstování a co nabízíte do Seznamu, tedy název plodiny a odrůdy (příp. postřehy k ní). U odrůd získaných od nás stačí, doplníte-li stručný vlastní postřeh či korekci údajů – např. „*mák modrý z Vysočiny – část makovic byla téměř prázdná.*“ Semena si ponecháte a zájemci v příštím roce se budou obracet přímo na Vás. U takovéto odrůdy bude v Seznamu 2007 Vaše zkratka s odkazem na adresu vzadu v Seznamu.

Nabídnete-li novou, v Seznamu dosud neuvedenou odrůdu, připojte o ní prosím

pokud možno co nejvíce údajů (nenabízejte ale běžně dostupné sorty a druhy, které se snadno dají koupit v obchodech): uveďte prosím, zda jde o druh jednoletý, dvouletý nebo vytrvalý, dobu výsevu (měsíc), nároky na prostředí a ošetřování (např. nenáročný, nutné vyvazovat k opoře), využití a Vaše osvědčené recepty, k čemu používáte, původ (od koho nebo, kde jste ho získali) a jaké části rostlin na množení poskytujete, nejedná-li se o semena (cibule, hlízy roury).

Dále uveďte svou adresu (případně i telefon, e-mail), která bude v Seznamu uveřejněna, případně doplňte text o sobě – několik slov o tom, v jakých podmínkách pěstujete apod. Inspirací může být Seznam pro rok 2006 nebo tento příklad: „*Petr Tykva, 758 01 Jablunkov 89 tel: 777 888 999, e-mail: dynak@volny.cz. Pěstuji na malé zahrádce, těžká ka-*

Vzpomínky pamětníků z řad starší generace jsou cenným příspěvkem k poznání využití starých léčivek

Vzorně zabalená namnožená semínka zaslaná po loňské sezóně jedním z pěstitelů

menitá půda, chladné podnebí, zajímají mě staré bylinky a pěstování ovocných stromů ze semen.“

Těšíme se na Vaše zprávy, zaslání semínka a nabídky do Seznamu 2007. Zasílejte je nejpozději do 20. října 2006 tak, aby byl dostatek času Seznam připravit. Uvítáme i Vaše zkušenosti s využitím letošního Seznamu a také návrhy k fungování systému, možné zlepšení a zdokonalení. Co se osvědčilo, co se zdá dobré, co by chtělo vylepšit a upravit. Děkujeme!

Adresa: Gengel o.p.s., Veselka 52, 374 01 Trhové Sviny, tel.+zázn. 386 321 617

Brigáda na Mlýnečku

Dokončení ze str. 10

protože déšť byl na spadnutí, v mracích ho drželo snad jen naše přání. Ti, kdo nemohli jet s námi, nám celý den posílali sms s informacemi, kde všude zrovna „leje jako z konve“.

Končily jsme pouze v dámské sestavě. Jen co jsme „slezly“ z pole, začaly padat první kapky. Sba-

Muži pomohli s likvidací plevelů

lily jsme si tedy věci, uklidily nářadí a za hustého deště vyrazily cestou mezi pastvinou a potokem k budově farmy. Zhruba po 300 m jsme došly k nevelkému hospodářství, které tvoří obytná část pro rodinu, dvě stodoly s chlévem a příbytek pro kanadské vepře. Hned na první pohled nám bylo jasné, že dům spěje k nemalé investici, a to i proto že by paní Marková ráda přestavěla jednu nevyužívanou část stodoly na malý pension se 2 apartmány.

Náš plán vystoupat sadem do strmého svahu, kolem kapličky a přes les, až na vrchol kopce, a pozdravit se s dvacetitýřhlavým stádem mlýneckých „limuzínek“ (krav plemene Limousine), nám překazil vytrvalý déšť nabírající na intenzitě. Rozloučili jsme se tedy s domácími a odnášejíc si tvarůžek, kus koláče a zeleninu jako výslužku za pomoc vyrazily jsme zpět na vlakové nádraží Střeziměř.

Paní Marková ukazuje, s čím má parta žen pomoci

Příjemný dojem z ekologické farmy Mlýnec s úžasným políčkem v zachovalé krajině provázal obdiv k paní Markové, která zvládá vše v podstatě sama, jen s pomocí dobrovolníků, občasných brigádníků a s víkendovou podporou své dcery. Pro jednoho člověka je údolí „Mlýnečku“, jak sama říká, nadlidský úkol. Bioprodukty z ekofarmy Mlýnec, tedy zeleninu, ovoce, jedlé květy a bylinky si zákazníci kupují buď přímo ze dvora, jak jsme během soboty sami viděli, nebo je paní Marková vozí na objednávku do rodin do Tábora. O vysoké kvalitě produktů svědčí i odběr bylinek do renomovaného pražského hotelu.

S ekofarmou Mlýnec se nejde rozloučit snadno a lehce. V člověku se pořád mísí nadšené pocity z kouzelného místa s pohnutkou, že by se měl vrátit a nějak pomoci. V PRO-BIO LIZE jsme se proto rozhodli, že každý rok alespoň jednou zorganizujeme brigádu, stejně jako tak činíme v Camphillu v Českých Kopistech. Budeme rádi, když se na Mlýneček vydáte příště s námi!

Jana Průšová, PRO-BIO LIGA
www.biospotřebitel.cz
FOTO: redakce Bio a autorka